ResearchGate

See discussions, stats, and author profiles for this publication at: https://www.researchgate.net/publication/324476306

Akran Zorbalığının Yeni Yüzü: Siber Zorbalık Cyber Bullying: A New Face of Peer Bullying

Article · January 2007

CITATIONS
47

READS
5,256

2 authors, including:

Ozgur Erdur-Baker
Middle East Technical University
58 PUBLICATIONS **1,098** CITATIONS

SEE PROFILE

Some of the authors of this publication are also working on these related projects:

Development of an Online Psychological Support Training for Psychological Councelors (TUBITAK 1001) View project

All content following this page was uploaded by Ozgur Erdur-Baker on 12 April 2018.

The user has requested enhancement of the downloaded file.

Eurasian Journal of Educational Research, 27, pp, 31-42 / 2007

Akran Zorbalığının Yeni Yüzü: Siber Zorbalık

Cyber Bullying: A New Face of Peer Bullying

Özgür Erdur-BAKER*

Fatma KAVŞUT **

Öz

Problem Durumu: Bilgi ve iletişim teknolojileri sağladığı sayısız faydanın yanı sıra bazı olumsuzlukların yaşanmasına da aracı olmaktadır. Bu olumsuzluklardan birisi okullarda zaten bir sorun olan akran zorbalığına yeni bir boyut katmasıdır. Siber zorbalık ya da elektronik zorbalık olarak adlandırılan bu zorbalık, diğer ülkelerde yeni çalışılmaya başlanmış, ülkemizde ise henüz çalışılmamış bir konudur.

Araştırmanın Amacı: Çalışmanın amacı, lise öğrencilerinin siber zorbalık deneyimlerini, internet ve cep telefonu kullanma sıklıklarını incelemektir. Böylece, bir yandan bilgi ve iletişim teknolojilerinin gençler üzerinde oluşturduğu etkilere dikkat çekerken, diğer yandan da yeni bir kavram olan siber zorbalık kavramını ve etkilerini tanımlayarak, bu konuda farkındalık kazandırma hedeflemektedir.

Yöntem: Çalışmanın katılımcılarını 228 gönüllü lise öğrencisi (%44'ü erkek, %55'i kız) oluşturmuştur. Öğrencilerin yaşları 14 ile 19 arasında değişmekte çoğunluğunu ise 16 yaşındakiler oluşturmaktadır. Bu çalışmada siber zorbalığın biçimlerini ve yaygınlığını belirlemek üzere geliştirilen siber zorba ve siber kurban olma durumunu sorgulayan iki paralel formu olan ölçüm aracı kullanılmıştır. Veriler betimleyici ve karşılaştırmalı istatistikler kullanılarak analiz edilmiştir.

Bulgular ve Sonuçlar: Sonuçlar diğer ülkelerde karşılaşılan siber zorba veya siber kurban olma durumlarının ülkemizde de yaşandığını göstermektedir. Erkek öğrenciler kız öğrencilere oranla hem daha fazla siber zorbalık yaptıklarını hem de daha fazla siber zorbalığa maruz kaldıklarını bildirmişlerdir. Ayrıca internet temelli iletişim kaynaklarının kulanımı ile siber zorba ya da kurban olma arasında positif yönde ilişki bulunmuşken, okul türü, ailenin ekonomik geliri, yaş ve sınıf değişkenlerinin siber zorba ya da siber kurban olma ile ilişkili olmadığı gözlenmiştir.

Öneriler: Siber zorbalığın önlenmesi için hem okul personeline hem de ailelere önemli sorumluluklar düşmektedir. Bu sorumluluklardan en önemlisi çocuklara etkin supervizyon sağlamak ve bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımı konusunda sorumluluk duygusu ve etiksel anlayış kazandırmaktır.

Anahtar Sözcükler: Siber zorbalık, siber kurban, internet teknolojileri

* ODTÜ Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, erdur@metu.edu.tr

** Muallim Naci Lisesi, fatmakocahan@gmail.com

Abstract

Problem Statement: Information and communication technologies provide a wide range of benefits for schools but it comes with a cost: Cyber bullying (also called electronic bullying) as a new form of bullying has emerged from the misuse of those technologies. Although cyber bullying has been a growing concern in several countries, research substantiating this concern is limited.

Purpose of the Study: The aim of the study is to describe the appearances of cyber bullying as it was experienced by high school students in Turkey in addition to the frequency usage of internet based communication tools and cellular phones.

Method: The participants of the study consist of 228 high school students (44% male and 55% female). The ages of the students range from 14 to 19 and the majority of them were 16 years old. For the purpose of gathering data, a survey was created by the researcher based on the existing cyber bullying literature. This survey has two main and identical forms except the fact that one form measures cyber bullying experiences and the other measures cyber bullying victimization. Descriptive and comparative data analyses were utilized.

Results: The findings revealed that Turkish high school students are also prone to cyber bullying both as a cyber bully and cyber victim. Male students compared to female students reported to more likely be a cyber bully and cyber victim. The frequency usage of internet, MSN, SMS, cellular phone, form sites, and chat room were found to be positively correlated to being a cyber bully as well as being a cyber victim. However, income level of family, type of school, grades, and age were not found to be related to being a cyber bully and cyber victim.

Recommendations: In order to prevent cyber bullying in school, school personnel and parents should take responsibility in terms of supervising the students and helping students to be responsible and ethical users of information and communication technologies.

Keywords: Cyber bullying, cyber victim, internet technologies

Bilgi ve iletişim teknolojileri, özellikle internet, insanların her geçen gün artan bilgiye ulaşma, bilgiyi saklama ve paylaşma gereksinimine yanıt vermesi özelliği ile yaşamın vazgeçilmez bir parçası olmuştur. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin eğitimde kullanılmaya başlanması ile bilgiye ulaşmadaki duvarlar yıkılmış, eğitim öğretim etkinliklerine yenilikler getirilmiştir. Ancak, bilgi ve iletişim teknolojilerinin yarattığı imkanların denetimsiz ve yasaksız kullanımı bazı olumsuzlukların doğmasına da neden olmaktadır. Bu olumsuzluklardan bir tanesi okullarda zaten önemli bir sorun olan akran zorbalığına yeni bir boyut kazandırmasıdır. Siber zorbalık, ya da elektronik zorbalık gibi değişik isimler verilen bu zorbalık türü, diğer ülkelerde oldukça yeni çalışılmaya başlanmış (Li, 2005), ülkemizde ise henüz çalışılmamış bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır.

İnternet, ergenler arasında arkadaştan arkadaşa dosya transferi, eğlence, araştırma, alışveriş ve okul arkadaşlarıyla iletişim (e-posta) ve sohbet için sıklıkla kullanılmaktadır (Beran ve Li, 2005). Ergenler arasında en sık kullanılan elekktronik temelli iletişim araçları arasında cep telefonları, elektronik posta, MS ve IM, blog kullanımı, chat odaları, web sayfaları, online duyuru panoları sayılabilir (Campbell, 2005). Bu araçlarla kurulan iletişim, kimliğin gizlenebilmesi avantajı nedeniyle, kolay kurban seçimine olanak sağlamakta, küfür, hakaret, tehdit içeren kırıcı mesajların çok sayıda kişiye hızla yayılmasını kolaylaştırmaktadır (Strom ve Strom, 2004). İnternet ortamı

aynı zamanda iletişimde önemli bir yeri olan sözsüz iletilerin ve kişisel-fiziksel özelliklerin algılanmasını da olanaksız kılmakta, bu nedenle iletişim sürecinde yanlış yorumlamalara ve anlamalara sebep olabilmektedir (Bargh ve MacKenna, 2004).

Siber zorbalık fiziksel ortamda gerçekleştirilen zorbalık türlerine benzemektedir. Temel fark internet veya cep telefonu gibi sanal iletişimin gerçekleşebildiği bilgi ve iletişim teknolojilerinin aracı olarak kullanılmasıdır. Belsey, (2006) siber zorbalığı, "bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak bir birey ya da grup tarafından diğerlerine zarar vermek için tasarlanan kasıtlı, tekrarlanan ve düşmanca davranış içeren zorbalık türü" olarak tanımlamıştır. Patchin ve Hinduja'ya (2006) göre ise siber zorbalık, elektronik metinler aracılığı ile kasten ve belirli tekrarlarla gerçekleştirilen zarar verme davranışıdır. Bu metinler çok ciddi içerikli mesajları (ölüm tehdidi, küfür, hakaret vb.) kapsayabilmektedir (Nelson, 2003). Ayrıca, başkalarının e-postalarını izinsiz okuma veya kişisel şifrelerini kullanma, utandırıcı mesajlar gönderme, kubanın utandırıcı resimlerini çekme ve bunları yayma gibi eylemleri içermektedir.

Siber zorbalıkta saldırgan ile kurban arasında kişisel bir temas bulunmamasına rağmen, saldırıya uğrayan kişi psikolojik zarar görmektedir. Zorbalığa maruz kalan gençlerde depresyon, düşük benlik saygısı, korku, üzüntü, hayal kırıklığı, utanç v.b. gibi duygular yoğun olarak görülmektedir (Hinduja ve Patchin, 2005). Ayrıca çocuk ve gençler sanal ortamda hayal güçlerinin etkisiyle yarattıkları karakterler aracılığı ile zorbaca davranışları oyun olarak kabul etmekte ve bu davranışlar için sorumluluk üstlenmemektedirler (Willard, 2006).

Siber zorbalıkla ilgili bir çok haber yerli ve yabancı basında yer almaktadır. Örneğin, Avustralya'da 9 yaşındaki 4 kız öğrencinin pornografik e-mailler aldıkları ortaya çıkmıştır. Aileleri bu mailleri gönderenin yetişkin olduğunu düşünmüşler ancak polis göndericinin öğrencilerin sınıf arkadaşı olduğu bulmuştur (Thorp, 2004; akt. Li, 2005). Japonya'da fazla kilolu bir erkek çocuğunun utandırıcı resimleri cep telefonu ile çekilip birçok akranına dağıtılmıştır (Paulson, 2003; akt. Li, 2005). Ülkemizdeki yazılı basına yansıyan okul şiddeti haberlerindeki bilgi/iletişim teknolojilerinin etkisini inceleyen bir tarama çalışması, benzer olayların ülkemizde de yaşandığını ve son yıllarda gazetelerde bu tür haberlerde artış olduğunu bulmuştur. Erdur-Baker, Yerin-Güneri ve Akbaba-Altun (2006) tarafından gerçekleştirilen bu çalışmanın sonuçları, sanal ortamda gerçekleşen ve sonra fiziksel ortama taşınan şiddetin kız-erkek arkadaş sorunu, chat odasında cinsiyetini farklı belirtme, chat odasında cinsel taciz ya da cinsel ilişki teklifi, chat odasında tartışma, hakaret ve tehdit gibi nedenlerden kaynaklandığını göstermektedir.

Ülkemizde siber zorbalığın yaygınlığına ilişkin çalışmalara henüz rastlanmamaktadır. Fakat yurt dışında, konuya ilişkin çalışmalar yeni olmakla birlikte sayıları hızla artmaktadır. Örneğin, Kanada da Li (2005) tarafından 177 öğrenci üzerinde yapılan anket çalışmasında, öğrencilerin %54'ünün geleneksel zorbalık kurbanı olduğu ve çeyreğinden fazlasının da aynı zamanda siber zorbalık yaptığı bulunmuştur. Bu çalışma, hemen hemen her üç öğrenciden birinin diğerlerine geleneksel formda zorbalık yaptığını ve bunların yaklaşık %15 inin elektronik iletişim araçlarını kullanarak da zorbalık davranışını devam ettirdiğini göstermiştir. Yine, siber zorbalık kurbanların %60'ının kız, siber zorbaların %52'den fazlasının ise erkek olduğu gözlenmiştir. Kanada'da 432 öğrenci üzerinde yapılan bir başka çalışmada, öğrencilerden %69'u siber taciz olayına tanık olduklarını, %21'i kendilerinin defalarca siber tacize maruz

kaldıklarını ve %3'ü de kendilerinin siber tacizde bulunduklarını bildirmişlerdir (Beran ve Li, 2005).

İngiliz sivil toplum örgütü NCH (National Children's Home) ve Tesco Mobile (2005) tarafından 11 ile 19 yaş arasındaki 770 çocuk arasında gerçekleştirilen bir anketin sonuçlarına göre ise, her beş çocuktan birisi e-posta, sohbet odası ya da cep telefonu mesajı aracılığı ile taciz edildiklerini bildirmişledir. Her 10 çocuktan birisi cep telefonu aracılığı ile kendilerinin utandırıcı resimlerinin çekildiğini ve %17'si bu resimlerin başkalarına gönderildiğini bildirmişlerdir. Ayrıca bu çalışmaya katılan çocuklardan %11'i, kendilerinin de başkalarına karşı benzer taciz içeren mesajlar gönderdiklerini ifade etmişlerdir.

Ülkemizde ise henüz adı konulmasada siber zorbalık ve internetin öğrenciler üzerindeki bazı olumsuz etkileri görsel ve yazılı basında sıklıkla yer almaktadır. Yakın bir zamanda basında izlediğimiz İstanbul'daki bir okulda bazı lise öğrencilerinin bir öğretmenlerine yönelik olumsuz davranımlar sergilemeleri, diğer öğrencilerin ise bu olayları cep telefonu ile kaydederek internette yayınlamaları, fiziksel zorbalığın siber ortamda da sürdürülmesine ve öğretmenlerinde kurban olabileceğine dair örnek teşkil etmektedir (http://www.ntvmsnbc.com/news/387024.asp; ya da http://www.sabah.com.tr/2006/10/04/gnd138.html). Bu bağlamda, eğitim ortamlarının güvenliğinin artırılması ve gerekli tedbirlerin alınabilmesi için öncelikle okullarımızda bir durum tespitinin yapılması gerekmektedir.

Bu noktadan hareketle bu çalışmanın amacı, lise öğrencilerinin siber zorbalık deneyimlerini ve internet ve cep telefonu kullanma sıklıklarını incelemektir. Bu çalışmada şu sorulara yanıt aranmaktadır: 1-Lise dönemindeki gençlerin bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanma sıklığı nedir? 2-Sanal ortamda gençler ne tür siber zorbalıklara maruz kalmaktadır? 3-Sanal ortamda gençlerin siber zorbalık içeren davranış türleri nelerdir? 4-Siber zorba ve siber zorbalık kurbanı olma durumu ile cinsiyet, sınıf, ekonomik durum, internet, SMS, MSN, forum, chat odaları kullanım sıklığı arasında ilişki var mıdır?

Yöntem

Çalışmanın Katılımcıları

Çalışmanın katılımcılarını bir Anadolu lisesi, bir meslek lisesi ve bir düz liseden çalışmaya gönüllü olarak katılan 228 lise öğrencisi oluşturmuştur. Bu öğrencilerin yaklaşık %44'ü erkek, %55'i kızdır. Öğrencilerin yaşları 14 ile 19 arasında değişmekte, çoğunluğunu ise 16 yaşındakiler oluşturmakta ve yaş için aritmatik ortalamanın 15,9 (SS=.89) olduğu görülmektedir. Öğrencilerin %64.5'i 9. sınıfa, %18.4'ü 10. sınıfa, %17.1'i 11. sınıfa devam etmektedir. Okullara göre dağılımına bakıldığında ise, %54.8'i düz lise, %25'i Anadolu lisesi, %20.2'si ise meslek lisesi öğrencisidir. Ailelerin gelir dağılımı ise %10,1'i 500 YTL ve daha düşük, %36,8'i 500 ila 1000 YTL ve %21,9'u ise 1000 YTL den fazla olarak bulunmuştur. Ancak öğrencilerin % 30'u gelir düzeylerini belirtmemişlerdir. Annelerin %88,1' lik bir bölümü ev hanımı iken %6,6 sı çalışmakta ve sadece 1,8'i kariyer sahibi geri kalanları ise emeklidir (%0,4). Katılımcıların %3.1 ise anne mesleğini belirtmemişlerdir. Babaların meslek dağılımı ise şöyle gruplanmıştır: %22.4 işçi, %4.8 memur, % 42.1 serbest meslek, % 23.2 emekli, % 2.6 yönetici, 2.2 meslek belirtilmemiş, %1.3 çiftçi ve % 0.4 subay.

Öğrencilerin % 64.7'si (145) internete ödev için, %32'si (72) oyun oynamak için, % 60'ı (133) ise sohbet etmek için bağlandıklarını ifade etmişlerdir. İnternete bağlanan öğrencilerin % 35'i evden, %62'si internet cafeden bağlandıklarını belirtirken, okuldan bağlananların sayısı sadece % 1 olarak bulunmuştur. Katılımcıların büyük çoğunluğu internet ve cep telefonu kullanım süresini 1 ila 4 yıl arasında değiştiğini ifade etmişlerdir. İnternet kullanım süresi için aritmatik ortalama 2.3 (SS=1.8.), cep telefonu için aritmatik ortalama 2.9 (SS=1.8) olarak bulunmuştur.

Veri Toplama Aracı ve Veri Toplama Süreci

Bu çalışmada birinci yazar tarafından alan yazınına dayalı olarak, siber zorbalığın biçimleri ve yaygınlığını belirlemek üzere geliştirilen iki paralel ölçek formu ile demografik bilgilerin ve bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımı sorgulayan, üç bölümlü anket formu kullanılmıştır. Birinci bölümde sınıf, yaş, cinsiyet ve anne-baba mesleğinin yanında ailenin ortalama geliri gibi demografik özellikleri ile bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanma sıklığı sorgulanmaktadır. İkinci bölümde, maruz kalınan siber zorbalık çeşitleri ve sıklığı sorgulanmaktadır. Katılımcılardan bu bölümdeki maddeleri (örneğin "E-mail (e-posta) aracılığı ile beni üzen ya da utandıran mesajlar aldığım olur) "herzaman, genellikle, ara sıra ve hiçbir zaman" olarak yapılandırılan skala üzerinde yanıtlamaları istenmiştir. Üçüncü bölüm, gerçekleştirilen siber zorbalık davranışlarının sıklığını ölçmektedir. Bu bölümdeki maddelere örnek olarak; 2. madde, "İnternet ortamında e-mail (e-posta) aracılığı ile tanıdığım kişilere incitici/kırıcı mesajlar gönderirim" şeklinde ifade edilmiştir. Hazırlanan soru maddeleri için 4 uzmandan görüş istenmiştir. Pilot çalışma 35 öğrenciye ile gerçekleştirilmiş ve alınan geri bildirimler doğrultusunda gereken düzeltmeler yapılmıştır. Son şekli verilen anket, sınıf ortamında uygulanmıştır.

Verilerin analizine geçilmeden önce iki paralel formun (siber zorba ve siber mağdur formları) cronbach alfa değerleri ve faktör yapıları incelenmiştir. Alfa değerleri siber zorba formu için .92, siber mağduru form için .80 olarak bulunmuştur. Faktör analizinden önce siber zorba formundaki maddeler arası korelasyon katsayıları düşük olan ($r<.30$) ve alfa değerini düşüren iki madde ölçekten çıkartılmıştır. On altı maddeden oluşan siber zorba formuna uygulanan asal eksenlere göre döndürülmüş (Varimax rotated) temel bileşenler analizi sonucunda toplam değişmenin % 60.024 ünü açıklayan (1. faktör % 51.039 ve 2. faktör % 8.985) ve özdeğerleri (eigenvalue) 1'in üzerinde olan 2 faktör bulunmuştur. Ancak, elde edilen iki faktöre yüklenen maddelerin anlamlı gruplar oluşturmadığı dikkate alınarak, faktör sayısı bire zorlanmış ve analiz tekrar edilmiştir. İkinci temel bileşenler analizinin sonucunda .574 ile .831 arasında değişen faktör yüklerine sahip tek faktörlü bir yapı elde edilmiştir. On sekiz maddeden oluşan siber kurban formuna uygulanan asal eksenlere göre döndürülmüş temel bileşenler analizinin sonuçları ise biraz daha karmaşık bir yapı göstermiştir. Sonuçlar maddelerin özdeğeri 1'den yüksek 6 faktöre dağıldığını göstermiştir. Bu altı faktör, siber kurban puanları arasındaki değişmenin % 60.507'sini açıklamaktadır. Ancak bu altı faktöre yüklenen maddelerin anlamlı gruplar oluşturmadığı gözlenmiştir. Yamaç-birikinti (scree plot) grafiği incelendiğinde ölçek maddelerinin tek faktörde toplanabileceği görülmüştür. Ayrıca ilk faktörün dışındaki faktör özdeğerlerinin 1.55 ve daha düşük, aynı zamanda da birbirine yakın değerler taşıdığı ve bu ölçeğin kuramsal olarakta tek faktörlü olarak tasarlandığı dikkate alınarak ölçek maddeleri tek faktörde toplanmaya zorlanmıştır. Bulgular bir maddenin faktör

yükünün alt kesme noktası olarak kabul edilen .30 altında (.291) olduğunu, diğer maddelerin faktör yüklerinin ise .345 ile .692 arasında değiştiğini göstermektedir.

Analiz ve Sonuçlar

Kullanım sıklıkları. İnterneti "hiç kullanmam" diyenlerin sayısı hayli düşük iken (% 8) bunu % 11.8 ile SMS, % 24 ile MSN, % 38 ile forum sitelerine bağlanma ve % 49.5 ile chat odalarına bağlanma izlemektedir (Tablo 1). Cep telefonu yoluyla hemen her gün mesajlaşan öğrenciler katılımcıların yaklaşık % 51'ini oluşturmaktadır. Bu sonuçlar iletişim teknolojilerin kullanım oranının bir hayli yüksek olduğu göstermektedir.

Tablo 1

Kullanım Sıklıkları

Kullanım sıklığı	İnternet kullanımı % (n)	SMS kullanımı % (n)	MSN kullanımı % (n)	Forum sitelerine bağlanma % (n)	Chat odalarına bağlanma % (n)
Hergün	23.5 (53)	50.7 (112)	22.7 (51)	11.2 (23)	6.8 (15)
Haftada iki günden fazla	19.5 (44)	11.3 (25)	20.4 (46)	9.3 (19)	6.8 (15)
Haftada bir gün	17.3 (39)	10.9 (24)	18.7 (42)	11.7 (24)	17.6 (39)
İki haftada bir	4.9 (11)	4.1 (9)	3.1 (7)	4.9 (10)	3.2 (7)
Ayda bir	13.7 (31)	5.9 (13)	8.4 (19)	20.5 (42)	13.1 (29)
Hiç bir zaman	8.0 (18)	11.8 (26)	24.0 (54)	38.0 (78)	49.5 (110)
Diğer	13.2 (30)	5.4 (12)	2.7 (6)	3.9 (8)	2.7 (6)

Siber zorbalık türleri ve maruz kalma yaygınlıkları. Sergilenen siber zorbalık türleri (Tablo 2) ve siber kurban olma türleri (Tablo 3) aşağıda verilmiştir. Analizler için "Her zaman, genellikle ve ara sıra" seçenekleri birleştirilerek "siber zorbalık deneyimi var" kategorisi oluşturulmuş, "Hiçbir zaman" seçeneğini işaretleyen katılımcılar ise "siber zorbalık deneyimi yok" şeklinde sınıflandırılmıştır. Tablo 2 ve 3 de bu tür zorbalık ile karşılaşan kız ve erkek öğrencilerin oranları yüzdelikler halinde sıralanmıştır.

Chat odasından birisini atma ve chat odasında hakaretin en yaygın siber zorbalık türlerinden olduğu görülmektedir. Bu türleri web-cam kullanarak ve SMS aracılığı ile başkalarına zarar verme ve e-posta şifrelerini ele geçirerek başkalarının mesajlarına ulaşma ya da hesap sahiplerinin girişlerini engelleme izlemektedir. Bu bulgular bu yaştaki gençlerin bilgisayar kullanımı konusunda usta oldukları göstermekte ve internet üzerinden özel yaşama müdahale ya da hırsızlık olarak kabul edilebilecek davranımların en sık rastlanan siber zorbalık türleri olduğunu ortaya koymaktadır. Bulgular, ayrıca alan yazınında sıkça rastalanan başkalarının fake (fotomontaj) resimlerini kullanarak, kurbana ilişkin web sayfaları hazırlayarak ya da internet yolu ile dedikodu yayma, ve MSN/SMS yolu ile paylaşılan sırları başkalarına yaymanın ülkemiz gençleri arasında daha az yaygın olduğu gözlenmektedir.

Tablo 2

Sergilenen Siber Zorbalık Türleri

	Kız % (n)	Erkek %(n)	Toplam %(n)	Kay kare	Phi
Chat odasından birisini atma	20.8(21)	34.4(43)	28.3(64)	5.10*	-0.15
Chat odasında hakaret ettme	16.8(17)	26.4 (33)	22.1(50)	2.97	-0.12
Web cam aracılığıyla kişisel görüşme yapılırken karşısındakine fark ettirmeden başkalarına izletme	14.9(15)	23.2 (29)	19.5(44)	2.44	-0.11
SMS aracılığı ile incitici mesajlar gönderme	20.8(21)	13.6 (17)	16.8(38)	2.07	0.09
Hotmail, yahoo gibi e-mail (e-posta) hesaplarının şifrelerini ele geçirerek kişinin kendi erişimini engelleme.	5.9 (6)	24.0 (30)	15.9(36)	13.61*	-0.15
Hotmail, yahoo gibi e-mail (e-posta) hesaplarının şifrelerini alarak özel mesajlara ulaşma	6.9 (7)	20.0 (25)	14.2(32)	7.85*	-0.19
İzin almadan bilgisayardaki bilgileri alma	5.9 (6)	16.8 (21)	11.9(27)	6.23*	-0.17
Chat odasında birisini zarar vermekle tehdit etme	4.0(4)	16.8 (21)	11.1(25)	9.36*	-0.20
e-posta aracılığı ile tanıdığı birisine incitici mesajlar gönderme	5.0 (5)	14.4 (18)	10.2(23)	5.46*	-0.16
Cep telefonu ile habersiz utandırıcı resim çekme	4.0 (4)	14.4 (18)	9.7(22)	6.93*	-0.18
MSN/SMS ile paylaşılan kişisel bilgileri başkalarına yayma	3.0 (3)	12.0(15)	8.0 (18)	6.21*	-0.17
SMS aracılığı ile birisini ismini gizleyerek tehdit etme	3.0 (3)	11.2 (14)	7.5 (17)	5.44*	-0.16
İnternette birisi hakkında utandırıcı dedikodu yayma	4.0(4)	6.4 (8)	5.3 (12)	0.66	-0.05
İnternet ortamında tanışılan birisine zarar verme**	1.0(1)	8.0(10)	4.9 (11)	5.93*	-0.16
İnternette başkalarının fake resimlerini (fotomontaj resimlerini) kullanarak küçük düşürme**	1.0 (1)	8.0 (10)	4.9 (11)	5.93*	s-0.16
Birisini kötüleyen ya da utandıran web sayfaları hazırlama	0	8.9 (10)	4.4 (10)	8.45*	-0.19

*tüm $p<0.05$

**Bu maddelerde 1 ya da daha fazla hücre 5'den az katılımcıya sahip olduğu için Fisher's Exact anlamlılık testine tabi tutulmuş ancak sonuç değişmemiştir.

Maruz kalınan siber zorbalık türleri arasında ise web-cam aracılığı ile yapılan görüşmeleri fark ettirmeden başkalarına izletme en sık olarak dile getirilmektedir. Bunu internet isimlerinin çalınarak başkalarına mesajlar gönderilmesi, chat odasında hakarete maruz kalma, chat odasından atılma ve diğerleri takip etmektedir. Bu ifadeler aşağı yukarı sergilenen siber zorbalık türlerinin oranları ile benzeşmektedir.

Tablo 3

Maruz Kalınan Siber Zorbalık Türleri

Maruz kalınan siber zorbalık türleri	Kız % (n)	Erkek %(n)	Toplam	Pearson Kay kare	Phi
Web cam aracılığıyla kişisel görüşme yapılırken karşısındakine fark ettirmeden başkalarına izletme	23.8(24)	35.2 (44)	30.1(68)	3.47*	-0.12
Birisinin internet adını kullanarak başk larına mesajlar gönderme.	13.9(14)	29.6 (37)	22.6(51)	7.92*	-0.19
Hotmail, yahoo gibi e-mail (e-posta) hesaplarının şifrelerini ele geçirerek kişinin kendi erişimini engelleme.	14.9(15)	24.0 (30)	19.9(46)	2.93	-0.11
Chat odasında hakaret etme	13.9(14)	24.0 (30)	19.5(44)	3.66*	-0.13
MSN/SMS ile paylaşılan kişisel bilgileri başkalarına yayma	12.9(13)	19.2 (24)	16.4(37)	1.63	-0.85
Hotmail, yahoo gibi e-mail (e-posta) hesaplarının şifrelerini alarak özel mesajlara ulaşma	12.9(13)	17.6 (22)	15.5(35)	0.95	-0.07
Chat odasından atılma	4.0 (4)	24.0 (30)	15.0(34)	17.55*	-.28
SMS aracılığı ile tanıdığı birisine incitici mesajlar gönderme	14.9(15)	14.4 (18)	14.6(33)	0.01	0.00
Nedensiz yere mesanger'a girişin engelenmesi.	6.9 (7)	19.2 (24)	13.7(31)	7.11*	-.18
İzin almadan bilgisayardaki kişisel bilgileri alma	6.9 (7)	18.4 (23)	13.5(30)	6.38*	-0.17
e-mail ile kırıcı/utandırıcı mesajlar alm	9.9(10)	11.2 (14)	10.6(24)	0.10	-0.02
Cep telefonu ile habersiz utandırıcı resim çekme	3.0 (3)	12.0 (15)	8.0 (18)	6.21*	-0.17
SMS aracılığı ile birisini ismini gizleyerek tehdit etme	7.9 (8)	6.4 (8)	7.1 (16)	0.19	0.03
İnternette birisi hakkında utandırıcı dedikodu yayma	1.0 (1)	9.8 (11)	5.3 (12)	6.77*	-0.17
İnternet ortamında tanışılan birisine zarar verme**	3.0 (3)	6.4 (8)	4.9 (11)	1.42	-0.79
Chat odasında tehdit edilme**	4.0 (4)	6.1 (7)	4.9 (11)	0.32	-0.04
Birisini kötüleyen ya da utandıran web sayfaları hazırlama?**	1.0 (1)	5.6 (7)	3.5 (8)	3.48	-0.12
İnternette başkalarının fake resimlerini (fotomontaj resimlerini) kullanarak küçük düşürme**	2.0 (2)	3.9 (5)	3.1 (7)	0.76	-0.58

*tüm $p<0.05$

**Bu maddelerde 1 ya da daha fazla hücre 5'den az katılımcıya sahip olduğu için Fisher's Exact anlamlılık testine tabi tutulmuş ancak sonuç değişmemiştir.

Toplumsal cinsiyet farklılıkları. Cinsiyet farklılıklarının incelenmesinde nonparametrik testlerden 2x2 Pearson Kay Kare testinden faydalanılmıştır (Tablo 2 ve tablo 3). Bu analizler sırasında toplam 6 maddedeki (4 madde siber kurban ve 2 madde siber zorba bölümünde) hücre başına düşen katılımcı sayısının 5'ten az olduğu belirlenmiş ve bu maddeler için ayrıca Fisher's Exact testi anlamlılık düzeylerinin belirlenmesi için kullanılmıştır. Bu maddeler tablolarda işaretlenmiştir. Ayrıca her bir karşılaştırmadaki etkililik oranı içinde 2x2 Pearson Kay Kare için önerilen Phi katsayıları hesaplanmıştır (Green, Salkind, Akey, 2000). Phi katsayısının yorumlanması için .10 küçük, .30 orta ve .50 yüksek etkililik oranı önerilmiştir. Buna göre, kız ve erkek öğrenciler arasındaki farklılıkların çoğunluğu istatistiksel olarak anlamlı fakat küçük farklılıklar olmakla beraber erkek öğrenciler kız öğrencilere oranla hem daha fazla siber zorbalık sergilemekte hem de daha fazla siber zorbalığa maruz kalmaktadırlar.

Siber zorbalık ve maruz kalma ile ilişkili değişkenler. Bu analizler için siber zorba olma ve siber zorbalık kurbanı olma puanları için toplam puanlar hesaplanmış ve korelasyon katsayılarının incelenmesi için sıklık ölçen değişkenler için nonparametrik korelasyon analizlerinden Spearman's Rho ve süreklilik arz eden değişkenler içinde Pearson Product-moment korelasyon katsayıları incelenmiştir. Bu sonuçlara göre internet kullanma süresi ($r(176)=.24$, $p=.001$), internete bağlanma ($r(211)=.17$, $p=.016$), SMS ($r(206)=.19$, $p=.007$), MSN ($r(210)=.28$, $p=.000$), forum($r(191)=.35$, $p=.000$), ve chat odalarına bağlanma ($r(207)=.26$, $p=.000$), sıklıkları ile siber kurban olma arasında istatistiksel olarak küçük ve orta düzeyde anlamlı ilişkiler gözlenmiştir. Benzer şekilde siber zorba olma ile internet kullanma süresi ($r(175)=-.31$, $p=.000$), internete bağlanma ($r(212)=.30$, $p=.000$), SMS ($r(209)=.17$, $p=.014$), MSN ($r(212)=.38$, $p=.000$), forum ($r(193)=.34$, $p=.000$), ve chat odalarına bağlanma ($r(209)=.35$, $p=.000$), sıklıkları arasında istatistiksel olarak küçük ve orta düzeyde anlamlı ilişkiler gözlenmiştir. Ailenin ekonomik durumu, yaş, sınıf, ve okul türü değişkenlerinin ise siber kurban ya da zorba olma ile ilişkili olmadığı bulunmuştur (tüm $p>.05$).

Tartışma ve Öneriler

Bu çalışmada, siber zorbalık olarak adlandırılan yeni bir tür akran zorbalığının ülkemizdeki görünümü incelenmeye çalışılmıştır. Bu çalışmanın sonuçlarına göre ülkemiz lise öğrencileri de diğer ülkelerde olduğu gibi (örn., Beran ve Li, 2005; Li, 2006; Patchin ve Hinduja, 2006) hem siber zorbalık yapmakta hem de siber zorbalık mağduru olmaktadırlar. Özellikle halihazırda internet ve cep telefonlarının kullanımının yeni olmasına rağmen kullanım sıklığı göz önünde bulundurulduğunda bu sorunun ülkemizde gelecekte daha önemli boyutlara ulaşabileceği düşünülülebilir. Nitekim bu çalışma sonuçlarına göre lise öğrencilerinin yaklaşık % 80'i internete zaman harcamakta ve cep telefonu/SMS aracılığı ile iletişim kurmaktadır. Bu çalışmada elde edilen yüzdelik oranları diğer ülkelerle karşılaştırıldığıda (örn., Li, 2005; Beran ve Li, 2005; NCH ve Tesco Mobile, 2005) benzer oranlar göze çarpmaktadır. Üstelik ülkemizdeki okullarda bilgisayar ve özellikle internet bağlantılarının sağlanmasına yönelik aktif çalışmaların yürütüldüğü düşünüldüğünde siber zorbalığın henüz çok büyük boyutlara ulaşmadan önlem alınması gerekliliği ortaya çıkmakta-

dır. Çünkü bu çalışmanın sonuçlarına göre lise öğrencilerinin büyük bir bölümü gerek evlerinden gerekse internet kafelerden kolaylıkla interenete ulaşabilmektedirler. Aynı zamanda, bu çalışmanın sonuçlarına göre internet temelli iletişim kaynaklarının kullanım sıklığı ile siber zorba veya kurban olma arasında ilişki söz konusudur.

Siber zorba ve/veya siber kurban olma açısından cinsiyet farklılıkları gözlenmiştir; SMS aracılığı ile kırıcı mesajlar gönderme dışında kalan diğer siber zorbalık davranımlarında, erkek öğrencilerin oranlarının daha yüksek olduğu bulunmuştur. Ancak bu maddedeki cinsiyet farkı istatistiksel olarak anlamlı değildir. Bu çalışmanın sonuçlarına göre siber zorba olma ya da mağdur olma açısından erkek öğrenciler daha fazla risk altındadır. Oysa bazı çalışmalar geleneksel zorbalıktan farklı olarak siber zorbaları daha çok kız öğrencilerin oluşturduğunu ifade ederken (Keith ve Martin, 2005; Nelson, 2003), örneğin, Li (2005a) siber kurbanların çoğunlukla kız, siber zorbaların ise çoğunlukla erkek öğrenciler olduğunu bildirmektedir. Öte yandan Li (2006) siber zorbalık kurbanı olma açısından kız ve erkek öğrenciler arasında fark bulunamadığını ancak siber zorbalığın daha çok erkek öğrenciler tarafından gerçekleştirildiğini dile getirmektedir. Patchin ve Hinduja (2006) ise çalışmalarında cinsiyet ve siber zorbalığa maruz kalma arasında ilişki bulamadıklarını rapor etmektedirler. Bu farklı bulgular cinsiyet ile siber zorbalık arasında diğer bazı değişkenlerin etkili olabileceğini düşündürmektedir.

Çalışmanın ilginç bir bulgusu da ailenin ekonomik geliri, okul türü, yaş gibi değişkenlerin siber zorba olma ya da siber kurban olma durumunu etkilememesidir. Bu sonucun, okul türü, sınıf ve yaş değişkenleri açısından örneklemin hayli homojen olmasından kaynaklandığı söylenebilir. Bundan sonraki çalışmalarda daha geniş yaş/sınıf aralıkları seçilerek bu sonuçların yeniden test edilmesinin önemli olduğu görülmektedir. Ayrıca daha üst ekonomik gelire ve eğitim düzeyleri yüksek anne/babalara sahip öğrencilerle bu çalışma sonuçlarının yeniden test edilmesi gerekmektedir.

Bu noktada bundan sonra yapılacak çalışmalar ve okullar için bazı öneriler uygun olabilir.

1. Herşeyden önce bu çalışma için seçilen okulların bulunduğu şehir ne metropolitan ne de küçük ölçekli bir şehirdir ve örneklem içerisinde özel okullar bulunmamaktadır. Bu durum çalışma sonuçlarının genellenebilirliğini sınırlamaktadır. Ayrıca, bu bir nicel çalışma olduğundan katılımcıların öznel deneyimlerini yansıtmamaktadır. Gelecekte bu konuda yapılacak nitel çalışmalar öğrencilerin bireysel deneyimlerini daha derinden sorgulamaya yardımcı olacaktır.
2. Bu çalışmada siber zorba olma davranımının arkasındaki motivasyon incelenmemiştir. Çocuk ve gençlerin bu tür davranışları zarar verici zorbaca davranışlar olarak mı yoksa bir tür eğlence olarak mı gördükleri diğer bir değişle bu tür davranımları nasıl anlamlandırdıklarını sorgulayan araştırmalar önleme ve iyileştirme çalışmaları için faydalı olacaktır.
3. Özellikle gözlenen siber zorbaların oranı düşünüldüğünde, sorumlu internet ve cep telefonu kullanma konusunda çocuk ve gençlerimizin eğitilmesi önem arz etmektedir. Bunun yanı sıra internet ve cep telefonu kullanma sırasında karşılaşılabilecek zorbalıklarla baş etme konusunda da yine çocuk ve gençle-

rimizin biliçlendirilmesi gerekmektedir. Bu bilinçlenme sürecinde yetişkinlere –anne/baba ve öğretmenler başta olmak üzere- büyük sorumluluk düşmektedir. Yetişkinlerin, yani anne/baba ve öğretmenlerin internet kullanımı ve güvenliği konusunda en az çocukları kadar bilgili olmaları çocuklarına süpervizyon sağlayabilmeleri için çok önemlidir. Zira yasaklar koymak yerine etkili bir şekilde yapılan süpervizyon, geleneksel zorbalıkta etkili olduğu gibi, siber zorbalığın azalmasında, çocukların bilinçlenmesi ve sorumluluk kazanmasında da fayda sağlayabilir. Öğrencilerin denetimsiz internet cafeler yerine okullardaki internet labratuarlarını kullanmaları özendirilmelidir. Çünkü okul yada ev ortamında internet kullanımının denetlenmesi çok daha kolay olacaktır.

4. Öğretmen ve rehber öğretmenler ise gerek sınıf içinde öğrenciler ile gerekse veliler ile bilgi ve iletişim teknolojilerinin öğrenciler tarafından kullanımı hakkında sohbet ederek bilgi edinmeli, fark ettikleri olumsuzları rehberlik servisiyle ve idareyle işbirliği içinde gidermeye çalışmalıdırlar. Ayrıca öğretmenler öğrencileri bilgi ve iletişim teknolojilerinin doğru kullanımı hakkında bilgilendirerek, yanlış kullanımının getirdiği zararları zaman zaman anlatarak bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımı konusunda etiksel bir anlayış geliştirmelerine yardımcı olmalıdırlar. Veli toplantılarında bu konuyu da ele alarak anne babaları denetimli cep telefonu ve internet kullanımı konusunda uyarmalıdırlar.

Kaynakça

Bargh, J.A. ve McKenna, K.Y.A (2004). The internet and social life. *Annual Review of Psychology*, 55, 573-590.

Belsey, (2006) Cyberbullying: An Emerging Threat to the Always On Generation. (10.10.2006) http://www.cyberbullying.ca

Beran, T. ve Li, Q. (2005). Cyber-Harassment: A study of a new method for an old behavior. *Journal of Educational Computing Research, 32*, 265-277.

Campbell, M. A. (2005). Cyber bullying: An old problem in a new guise? *Australian Journal of Guidance and Counseling, 15*, 68-76.

Erdur-Baker, Ö., Yerin-Güneri, O. ve Akbaba-Altun, S (2006). Bilgi ve iletişim teknolojileri çocukları ve gençleri nasıl etkiliyor? *MEB, 1. Şiddet ve Okul: Okul ve Çevresinde Çocuğa yönelik Şiddet ve Alınabilecek Tedbirler. Uluslararası Katılımlı Sempozyum*. 28-31 Mart 2006. İstanbul.

Li, Q. (2005a). Gender and CMC: A review on conflict and harassment. *Australian Journal of Educational Technology, 21*, 382-406.

Li, Q. (2005). New bottle but old wine: Aresearch of cyber bullying in schools. Computers in Human Behavior. (01.11.2006). www.elsevier.com/locate/comphumbeh.

Li, Q. (2006). Cyberbullying in schools: A research of gender differences. *School Psychology İnternational, 27*, 157-170.

Hinduja, S. ve Patchin, J. W. (2005). Research summary: Cyberbullying victimization. Preliminary findings from an online survey of Internet-using adolescents. (http://cyberbullying.us).

Keith, S. ve Martin, M. E. (2005). Cyber-bullying: Creating a culture of respect in a cyber world. *Reclaiming Children and Youth, 13*, 224-228.

Green, S. B., ve Salkind, N. J. (2005). *Using SPSS for Windows and Macintosh: Analyzing and understanding data* (4th ed.). Upper Saddle River, NJ: Pearson Education.Harman,

NCH ve Tesco Mobile (2005). Putting u in the picture-Mobile bullying survey of 2005. www.stoptextbully.com.

Nelson, M. (2003). School bullies going high tech. (11.29.2005) http://canoe.ca/NewsStand/-LondonFreePress/2003/09/02/174030.

NTVMSNBC, 'Haydarpaşa Lisesinde Skandal'. http://www.ntvmsnbc.com/news/-387024.asp.

Patchin, J. W. ve Hinduja, S. (2006). Bullies move beyond the schoolyard. A preliminary look at cyberbullying. *Youth Violence and Juvenile Justice, 4*, 148-169.

Sabah, 'Bu da öğretmene öğrenci terörü.' http://www.sabah.com.tr/2006/10/04/gnd138.html

Strom, P. ve Strom, R. (2004). Bullied by mouse. (28.07.2006). http://www.childresearch.net/-RESOURCE/RESEARCH/2004/MEMBER35.HTM.

Willard, O. (2006). An Educator's guide to cyberbullying and cyberthreats. Center for Safe and Responsible Internet Use. http://cyberbully.org. or http://csriu.org).

Copyright of Eurasian Journal of Educational Research (EJER) is the property of Eurasian Journal of Educational Research and its content may not be copied or emailed to multiple sites or posted to a listserv without the copyright holder's express written permission. However, users may print, download, or email articles for individual use.

View publication stats